

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבעי

פרשת כי-תצא, תשס"ז
מספר 718

מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

דין אשת יפת תואר על-פי פשוטו של מקרא

במסגרת חוקי המלחמה בספר דברים מובא דין אשת יפת תואר (דב' כא:י-יד) המעורר כמה קשיים, ביניהם:¹ מדוע "עושה" האישה את ציפורניה ומגלחת את שערותיה? מהי "שמלת שבת"? האם מדובר בבגד שלבשה בעת שנשבתה או בבגד שעליה ללבוש בעת השבי? מדוע על השוכה להמתין חודש עד שיישא את שבויתו?

שאלות אלה קשורות לשאלה עקרונית אחרת שנדונה כבר במדרש ספרי לדברים: האם יש לראות בדין זה פנייה לצד ההומני של הלוחמים (גישת ר' אליעזר בן הורקנוס) או שמא יש בו רצון ליצור הרחקה של ישראל מאומות העולם (גישת ר' עקיבא).² כפי שנראה, על פי גישות כוללות אלה בוארו גם פרטי דין זה.³

"ועשתה את צפורניה"

מה פשר הצירוף "עשה ציפורניים", ומדוע על האישה "לעשות" את ציפורניה? אונקלוס מתרגם: "ותרבי" (ותגדל). רש"י, ראב"ע ורמב"ן סבורים (על-פי ספרי דברים ר"ב): "תגדלם (=את ציפורניה) כדי שתתנוול". בזה הם מקבלים את גישת ר' עקיבא, שלפיה התורה אינה רואה בעין יפה נישואים בין שבוית מלחמה ובין אדם מישראל. פירוש זה איננו יכול להיחשב לפשוטו של מקרא משתי סיבות: א. נאמר על מפיבושת: "ולא עשה רגליו ולא עשה שפמו" (שמו"ב יט:כה). מכאן לכאורה שהכוונה לקיצוץ הציפורניים, שהוא ההפך מניוול. סיוע לדעה זו אפשר להביא מן העובדה שעשיית הציפורניים נזכרה צמוד לגילוח הראש, ומכאן שבשני המקרים מדובר בקיצוץ. ראו הוויכוח בעניין זה בין ר' אליעזר ובין ר' עקיבא (בבלי, יבמות מח ע"ב) וכן רמב"ן לפסוקנו. לפיכך התרגום האנגלי המתאים לציפורניים בעניין זה הוא "cut/pare her nails". כך מוצאים גם בתרגום השבעים, בוולגטה, בתרגום נאופיטי (ותיצמי/ותקצץ), במיוחס ליונתן (ותיצמי) ובכתבי פילון.

ב. אין כל רמז בפסוק ליחס שלילי לנישואים כאלה. עוד נראה שפירוש זה יסודו בגישה השלילית של חכמים מסוימים כלפי הגויים.⁴

יש המסבירים שהשער והציפורניים מסמלים את אישיותו של האדם.⁵ סילוקם מסמל נטישה של הזהות מן העבר והמרתה בזהות חדשה.⁶ על-פי פירוש זה, יש בדין אשת יפת תואר דאגה לאישה ושמירה על כבודה.⁷

¹ דיון בהיבטים אחרים של דין זה ראו: Carolyn Pressler, "The View of Women Found in The Deuteronomistic Family Laws" (BZAW 216), Berlin 1993; S.M. Olyan, *Rites and Rank: Hierarchy in Biblical Representations of Cult*, Princeton, N.J. 2000.

² ספרי דברים ריב-ריג, ובמקבילות.

³ דיון מקיף ראו D. Stern, "The Captive Woman: Hellenization, Greco-Roman Erotic Narrative, and Rabbis Literature", *Poetics Today* 19 (1998), pp. 91-127.

⁴ ראו בהרחבה שטרן (שם). על המניעים ליחס היהודים לנכרים בספרות מימי הבית השני ראו Christine Hayes, "Intermarriage and Impurity in Ancient Jewish Sources", *HTR* 92 (1999), pp. 3-36 (א) ראו כאן סמיכות לפרשיות הבאות.

"וּגְלָחָה אֶת רֹאשָׁהּ"

אחרים סבורים שגילוח שער הראש קשור במנהגי אבלות:⁸ הקישור בין בגדים ובין אכל ידוע מכמה מקורות (בר' לח: יד; שמו"ב יד:ב), וכך הקישור בין ציפורניים לאכל (התנהגותו של מפיכת בעת שדוד גלה מירושלים במרד אבשלום [לעיל] לפי חלק מהדעות וכן בדת ההינדו, למשל). לפי דעה אחרת יש לקשר את גילוח השער למנהגי טומאה וטהרה.

ואולם הקושי הוא שהגילוח אינו קשור באחד משני ההסברים האחרונים. האכל אינו מגלח את שער ראשו אלא דווקא מגלח אותו! לכן נראה לי הטעם של נטישת העבר ואימוץ זהות חדשה. לדעת מפרשים אחדים,⁹ הפעולות שהאישה השבויה מצווה לעשות מסמלות הן מעבר מעם נכרי לעם ישראל הן אבלות.

"וְהִסְתִּירָה אֶת שְׂמֶלֶת שְׂבִיָּהּ"

בעניין "שמלת שביה" נחלקו הפרשנים והחוקרים. מהם סבורים שאלה הם בגדים מיוחדים לשבוי, מעין בגדי אסיר, על מנת להבדיל אותו מבני החורין,¹⁰ ואילו אחרים סבורים¹¹ שהכוונה לבגדים שלבשה בעת שנשבתה על מנת לפתות באמצעותם את שוביה ולשכנעם להפוך לעובדי אלילים כמותה. ופירוש רש"י (והשוו גם אברבנאל): "לפי שהם נאים; שהגוים – בנותיהם מתקשטות במלחמה בשביל להזנות אחרים עמהם" (על-פי ספרי דברים רי"ב). נראה שפירוש זה הולך בעקבות גישתו של ר' עקיבא, שמטרת הכתוב היא ככל הנראה להבליט את השוני שבין ישראל ובין אומות העולם. האישה הנכרייה איננה קרובת כאן, אלא נוהגת כמנהג האישה הרעה, שמפניה מזהיר ספר משלי (ז:ה-יב). לפירוש הראשון אפשר להביא סימוכין מכמה מקורות מקראיים שבהם שינוי בגדיהם של אסירים מעיד על שינוי במעמדם:¹² א. יוסף מחליף את בגדיו כאשר הוא מובהל לבית פרעה (בר' מא:יד), ולאחר שהוא פותר את חלומותיו הוא מתמנה למשנה למלך; ב. יהויכין מלך יהודה זוכה להשתחרר מכלאו בבבל לאחר שלושים ושבע שנה, והבבלים משנים את בגדיו (מל"ב כה:כז-ל).

"יֵרַח יָמִים"

אחד הפירושים המעניינים לחובה להמתין ירח ימים בטרם יישא השוכה את האישה השבויה הוא שהמתנה זו נועדה לברר ששבויה זו אינה הרה ממשהו אחר.¹³ אחרים¹⁴ טוענים (על-פי במו' כ:כט ודב' לד:ח) שתקופה של חודש היא תקופת ימי האבל. כיוון שהאישה לא תראה עוד את הוריה לעולם, היא נוהגת בהם כבמתים. עם זה יש לציין שלא כל אבל במקרא נמשך שלושים יום: הוא עשוי להימשך יום אחד, שבוע או "ימים רבים" (ראו בר' לו: לד, נ:י; שמו"ב א:יב, ג:לה, יג:לז, יד:ב). לסיכום, נראה שעיקר הדין של אשת יפת תואר אינו להרחיק את ישראל מאומות העולם, אלא יש לראות בדין זה חלק מחינוכו של החייל הישראלי בעתות מלחמה. התורה מחנכת לאיפוק ולטוהר המידות ומנסה למנוע מלממש את האינסטינקט הראשוני שלו להתעלל באויבו. דין זה משתלב היטב בדיני המלחמה שגם להם יש מטרה דומה,¹⁵ כפי שמצינו בדיני המצור על עיר (כ:יט-כ) ובדיני ההתנהגות במחנה (כג:י-טו).

ד"ר מיכאל אביעוז

המחלקה לתנ"ך

⁵ ראו J.H. Tigay, *Deuteronomy* (JPS Torah Commentary), CAD, Vol. 16, s.v. "Supru" 1996 Philadelphia.

⁶ כך ר"י בכור שור בפירושו השני, חזקוני וכן אוליאן (לעיל, הערה 1), עמ' 97.

⁷ ראו עוד יוסף בן מתתיהו, קדמוניות היהודים, ד, ח, כג, סעיף 258 (מהדורת שליט, עמ' 134): "מן הדין והיושר הוא שינהג כבוד ברצונה".

⁸ C. Carmichael, *The Spirit of Biblical Law*, Athens, GA 1996, p. 135.

⁹ P.C. Craigie, *Deuteronomy* (NICOT), Grand Rapids 1976, p. 281.

¹⁰ כך שד"ל (פירוש על חמישה חומשי תורה, תל-אביב, הוצאת דביר, תשכ"ו); אוליאן (לעיל, הערה 1), עמ' 167, הערה 141 והספרות הנזכרת שם.

¹¹ קרייגי (לעיל, הערה 9), עמ' 281; A.D.H. Mays, *Deuteronomy* (NCB), Grand Rapids and London 1979, p. 103.

¹² ראו דיון וספרות הנזכרת אצל: ראו V.H. Matthews, "The Anthropology of Clothing in the Joseph Narrative", *JSOT*, 65 (1995), pp. 25-36.

¹³ H.C. Washington, "Lest He Die in the Battle and Another Man Take Her": Violence and Construction of Gender in the Laws of Deuteronomy 20-22", in: V.H. Matthews et al. (eds.), *Gender and Law in the Hebrew Bible and the Ancient Near East*, Sheffield 1998, pp. 185-213.

יש מחלוקת בין המפרשים אם השבויה הייתה נשואה בעת הילקחה או שמא הייתה פנויה. לדעה שהיא הייתה פנויה ראו טיגאי (לעיל, הערה 6), עמ' 194. לדעה שמותר היה לשאת גם נשים בעולות בעל ראו יוסף בן מתתיהו, קדמוניות היהודים, ד, סעיף 257; ספרי דברים רי"א; הרב ח"ד רבינוביץ, *דעת סופרים*, ירושלים תשמ"ו.

¹⁴ טיגאי (לעיל, הערה 5), עמ' 195.

¹⁵ ראו M. Weinfeld, "The Origin of the Humanism in Deuteronomy", *JBL* 80 (1961), pp. 241-247.

